

ЮВІЛЕЇ ТА УРОЧИСТІ ПОДІЇ

УДК 929.338

DOI: 10.26565/2311-2379-2020-99-13

В.В. Глущенко

доктор економічних наук, професор
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022, Україна

E-mail: vgluschenko50@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3513-0062>

А.С. Глущенко

кандидат економічних наук, професор
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022, Україна

E-mail: asglushchenko@karazin.ua, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7746-7686>

**ВІДОМИЙ ВЧЕНИЙ СВОГО ЧАСУ
(ДО ЮВІЛЕЮ 3 ДНЯ НАРОДЖЕННЯ П.І. ВЕРБИ)**

Статтю присвячено ювілею з дня народження відомого вченого та видатного організатора вітчизняної фінансової науки та освіти Прокопа Івановича Верби. Діяльність П. І. Верби тісно пов'язана зі створенням та розвитком економічного факультету і кафедри фінансів та кредиту Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Член-кореспондент Національної академії наук України П. І. Верба залишив яскравий слід в історії української фінансової науки не тільки своїми працями, але й своїми учнями. Економічний факультет Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна зберігає світлу пам'ять про цю чудову людину, прекрасного вчителя й наставника молоді.

Ключові слова: фінанси, історія науки, Верба, університет.

JEL Classification: B26, B31, P34.

*Корифей фінансової науки і практики – професор Верба П.І.,
член-кореспондент АН УРСР*

В липні 2019 року виповнилося 100 років від дня народження відомого вченого, корифея вітчизняної фінансової науки та видатного організатора кредитно-банківської системи України Прокопа Івановича Верби (1919-1988)¹.

У його особистій долі відобразилась історія усього українського народу, часткою якого він був від народження. Усе його свідоме життя пов'язано із Україною та Харківщиною.

Прокіп Іванович народився у розпал громадянської війни в Україні у селі Токарівка Харківського повіту тодішньої Харківської губернії (нині територія Липецької сільради Харківського району Харківської області). Вищу освіту здобув у Харківському фінансово-економічному інституті, який закінчив у 1941 р. і одразу пішов на фронт.

Після закінчення війни П.І. Верба продовжив свою фінансово-економічну освіту у Ленінграді, закінчивши у 1952 році Ленінградську фінансову академію. Після її закінчення він перейшов на викладацьку роботу, проводячи яку, захистив у 1954 р. у Київському державному університеті імені Тараса Шевченка кандидатську дисертацію на тему «Роль кредиту у крутому підйомі виробництва продовольчих товарів (на матеріалах харчової промисловості Української РСР)». У серпні 1964 року П.І. Верба почав працювати на посаді професора кафедри радянської економіки Харківського державного університету імені О.М. Горького. Зв'язок з Ленінградською фінансовою академією П.І. Верба не поривав, і у Вченій раді цього закладу захистив докторську дисертацію у 1964 р. В жовтні 1965 року був затверджений у цьому науковому ступені. Вчене звання професора отримав у 1966 році. Згадаймо, що з 1955 по 1966 р. економічний факультет у Харківському університеті не функціонував, хоча його колишні співробітники, у тому числі Прокіп Іванович, здійснювали викладання економічних дисциплін фактично у напівлегальному режимі.

Саме тому, коли у 1966 р., нарешті, економічний факультет був відновлений, П.І. Верба фактично негайно, з притаманно йому енергією та наполегливістю, долучився до роботи з організації його повноцінного функціонування. Тодішній ректор університету професор Лаврушин В.Ф., на виконання наказу МВССО СРСР № 196 від 05.04.1966 р., видав наказ по університету «Про організацію на базі економічного факультету Харківського державного університету кафедри фінансів і кредиту». Початок роботи нової кафедри був запланований на 1966/1967 навчальний рік, що потребувало термінового формування її штату. П.І. Верба успішно впорався із цим завданням, став її першим завідувачем і плідно керував нею протягом наступних 22 років, аж до останніх днів свого життя.

П.І. Верба користувався великою повагою та авторитетом серед колективу кафедри, факультету й університету. За наукові заслуги П.І. Вербу було у 1972 р. обрано членом-кореспондентом Академії наук України. Він вів велику громадську роботу в університеті і в Харкові. Його, як блискучого лектора, голову правління міського товариства «Знання», добре знали у багатьох аудиторіях міста Харкова та України.

В нинішній час на економічному факультеті Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна у навчальному корпусі по вул. Миросицькій, 1, вже багато років існує академічна аудиторія № 4-11 імені Прокопа Івановича Верби.

x x
x

При оцінці наукової спадщини П.І. Верби слід враховувати, що вона припадає на радянський період, коли дійсно вільні наукові дослідження були неможливими, а необхідною умовою публікації наукової продукції була наявність у ній обов'язкових для тієї епохи ідеологічних настанов. Будь-який відступ від цих настанов загрожував якщо не тюремним ув'язненням (як у трагічні 30-ті роки), то неминучою офіційною обструкцією, з можливою втратою роботи.

Але, попри ці зовсім не сприятливі умови, Прокіп Іванович, уникаючи заглиблення у ідеологічні заклинання, спромігся у своїх працях висловлювати певні новаторські для того часу

¹ Прокофій Іванович Верба – професор Харьковского университета: библиогр. указ. / Гос. комитет СССР по нар. образованию, Харьк. ордена Трудового Красного Знамени и ордена Дружбы народов Гос. ун-т им. А. М. Горького, ЦНБ; сост. М. П. Валюконис. Харьков: ХГУ, 1989. 15 с.

Верба Прокіп Іванович. (с. 184). Українська радянська енциклопедія : у 12 т. / гол. ред. М. П. Бажан ; редкол.: О. К. Антонов та ін. 2-ге вид. Київ: Головна редакція УРЕ, 1978. Т. 2 : Боронування – Гергелі. 542 с.

ідеї, спрямовані на пошук шляхів підвищення ролі вартісних важелів управління виробництвом та підвищення його ефективності. Його наукові інтереси поступово еволюціонували від кредитної до фінансової тематики та дослідження господарського механізму суспільства в цілому.

Так, в монографії «Кредит та впровадження в виробництво нової техніки», виданій в 1957 році, вчений висловив глибоку думку щодо наявності протиріч в цьому процесі, які мали місце в радянській економіці. Для того часу, коли планова економіка зображувалась як якийсь ідеальний механізм узгодження різних груп інтересів, подібні висловлювання були доволі неочікуваними.

Так само цікавим стало його спостереження, що керівники державних підприємств не бажають користуватися кредитом, надаючи переваги бюджетному фінансуванню. Більш того, П.І. Верба наполягав, що в фінансових планах підприємств треба обов'язково передбачати можливість використання частки майбутнього прибутку для погашення позик, використаних для впровадження в виробництво нової техніки. Системність його поглядів полягала в тому, що він одночасно звергав увагу на те, щоб установи Держбанку (який тоді був монополістом на кредитному ринку) не виступали у ролі сторонніх спостерігачів і не обмежували свої контрольні повноваження виключно питаннями своєчасного повернення позик, але й контролювали джерела створення коштів, необхідних для повернення кредитів.

Як більшість науковців того часу, П.І. Верба щиро вірив у те, що існуючі недоліки тодішньої господарської системи можуть бути виправлені шляхом її реформування. Тому він брав активну участь в обговоренні шляхів підвищення ефективності відповідних реформ. Однією з них став перехід від галузевого управління економікою до територіального через створення раднаргоспів. Спочатку ці зміни, дійсно, супроводжувались певними покращаннями, зокрема, для використання кредитних механізмів розвитку промисловості союзно-республіканського рівня (а це були, перш за все, підприємства легкої та харчової промисловості із значною часткою елементів сезонності у постачанні сировини). В умовах жорсткого планового нормування обігових коштів заготівельних підприємств саме кредити могли стати ефективним засобом подолання дефіциту цих коштів у пікові періоди, на що Прокіп Іванович цілком слушно звернув увагу.

Інший приклад творчого підходу П.І. Верби до реформування господарського механізму – «косигінська» реформа 1965 р., ідеологію якої пов'язують з іменем ще одного нашого відомого земляка – професора Є.Г. Лібермана. П.І. Верба гаряче підтримав і усіяко пропагував запровадження нового порядку розподілу прибутку підприємств, який був спрямований на посилення матеріальних стимулів діяльності підприємств.

Цікавими були й погляди П.І.Верби щодо шляхів поєднання планових та ринкових засад розвитку радянської економіки. Розуміючи, що зменшити кількість показників так званого техпромфінплану підприємства у тих умовах було неможливо (а їх налічувалось більше 200 - від валової продукції до здачі металолому), Прокіп Іванович висунув ідею, що при розробці заходів щодо підвищення ефективності роботи підприємства не треба чіпати усі ці показники, а доцільно буде обмежитись лише тими, які дійсно впливають на збільшення обсягу виробництва при мінімальних витратах ресурсів.

В своїй останній монографії «Хозяйственный механизм в действии» (1982), яка була видана у самий розквіт застою, П.І. Верба досить критично оцінював недоліки радянського господарського механізму, зокрема, розростання адміністративних важелів управління промисловістю на шкоду економічним, недооцінку госпрозрахунку як найбільш ефективного методу господарювання, обмеження прав підприємств в господарській діяльності, її надмірна регламентація через велику кількість планових показників. Ці недоліки не сприяли розвитку ініціативи і самостійності трудових колективів, підвищенню відповідальності за належну організацію виробництва і праці (огляд основних праць П.І. Верби див.: (Глущенко, 2013)¹; (Глущенко, 2016)²).

¹ Глущенко А.С. П. І. Вербаю Економічна наука в Харківському університеті: колективна монографія. Кол. авт.; відп. ред. В.В.Глущенко. Харків: ХНУ імені В.Н.Каразіна, 2013. С. 141–148.

² Глущенко А.С. П.І. Верба як фундатор кафедри фінансів і кредиту та видатний вчений-економіст. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна серія Економічна*. 2016. Вип. 91. С.163–165.

Сьогодні усім вже є очевидним, що дійсні причини неуспіху тодішніх реформ та так званих «комплексних» перетворень були глибшими та корінилися у системних вадах планової організації економіки та недемократичної організації політичної системи. Так само очевидним є й те, що не сама по собі заміна валової продукції на товарну, а товарну на реалізовану, не зміна оціночних показників, не просто часткові експерименти, які не зачіпають базових елементів усієї конструкції (монополія державної власності, монопартійна політична система, відсутність громадянського суспільства тощо), а докорінна зміна самої системи відкриває простір для успішного економічного зростання та розв'язання соціальних проблем суспільства.

У тій суспільно-політичній ситуації, коли писав свої наукові роботи професор П.І. Верба, було б великою помилкою вважати можливість іншої поведінки, ніж бачення змісту реформ у ногу зі своїм часом. Виразне бажання зробити якнайкраще "просвічують" всі роботи професора, а це найкраще поле для позитивної оцінки.

Зважимо й на те, що Прокіп Іванович залишив яскравий слід в історії української фінансової науки не тільки своїми працями (більш ніж 100 за період з 1954 по 1988 рр.), але й своїми учнями. Упродовж 25 років – з 1962 до 1987 рр. - ним було підготовлено 14 кандидатів економічних наук.

Тому економічний факультет зберігає світлу пам'ять про цю чудову людину, прекрасного вчителя й наставника молоді.

Viktor Glushchenko

D.Sc.(Economics), Professor
V.N. Karazin Kharkiv National University
4 Svobody Sq., 61022, Kharkiv, Ukraine

E-mail: vglushchenko50@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3513-0062>

Alla Glushchenko

Ph.D.(Economics), Professor
V.N. Karazin Kharkiv National University
4 Svobody Sq., 61022, Kharkiv, Ukraine

E-mail: asglushchenko@karazin.ua, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7746-7686>

A FAMOUS SCIENTIST OF HIS TIME (TO THE BIRTHDAY ANNIVERSARY OF P.I.VERBA)

The article is dedicated to the birthday anniversary of Prokop Ivanovich Verba, a famous scientist and outstanding organizer of domestic financial science and education. P.I. Verba's activity is closely connected with the creation and development of the School of Economics and the Department of Finance and Credit in V. N. Karazin Kharkiv National University. As a Corresponding Member of the National Academy of Sciences of Ukraine P.I. Verba has left a bright mark in the history of Ukrainian financial science not only by his works but also by his students. School of Economics of V. N. Karazin Kharkiv National University keeps a bright memory of this outstanding man, a wonderful teacher and mentor of young people.

Keywords: finance, history of science, Verba, university.

JEL Classification: B26, B31, P34.

В.В. Глущенко

доктор экономических наук, профессор
Харьковский национальный университет имени В.Н. Каразина
пл. Свободы, 4, г. Харьков, 61022, Украина

E-mail: vglushchenko50@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3513-0062>

А.С. Глущенко

кандидат экономических наук, профессор
Харьковский национальный университет имени В.Н. Каразина
пл. Свободы, 4, г. Харьков, 61022, Украина

E-mail: asglushchenko@karazin.ua, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7746-7686>

**ИЗВЕСТНЫЙ УЧЕНЫЙ СВОЕГО ВРЕМЕНИ
(К ЮБИЛЕЮ СО ДНЯ РОЖДЕНИЯ П.И. ВЕРБЫ)**

Статья посвящена юбилею со дня рождения известного ученого и выдающегося организатора отечественной финансовой науки и образования Прокопа Ивановича Вербы. Деятельность П. И. Вербы тесно связана с созданием и развитием экономического факультета и кафедры финансов и кредита Харьковского национального университета имени В. Н. Каразина. Член-корреспондент Национальной академии наук Украины П. И. Верба оставил яркий след в истории украинской финансовой науки не только своими трудами, но и своими учениками. Экономический факультет Харьковского национального университета имени В.Н. Каразина сохраняет светлую память об этом замечательном человеке, прекрасном учителе и наставнике молодежи.

Ключевые слова: финансы, история науки, Верба, университет.

JEL Classification: B26, B31, P34.
